

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier Zomereik in Peer (Grote Brogel)

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Zomereik, Peer (Grote Brogel), Laarderweg 17 – monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/72030/101.1

Koen Smets

23/04/2021

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	4
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.....	5
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	5
2.	Evaluerend gedeelte	6
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	6
2.2.	Motivering van het type bescherming.....	6
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	7
2.4.	Juridische toestand.....	8
2.4.1.	Onroerend Erfgoed:	8
2.4.2.	Ruimtelijke Ordening:	8
2.4.3.	Natuur en Bos:	8
3.	Beheersvisie	8
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	8
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	8
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed	9
4.	Bronnen	9
4.1.	Literatuur	9
4.2.	Cartografische bronnen	9
4.3.	Internetbronnen.....	10
4.4.	Mededelingen	10
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	10
5.1.	Omgevingsplan	10
5.2.	Fotobijlage	10
5.3.	Documentatie	11

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

Voorliggend dossier is opgemaakt naar aanleiding van een ad hoc-beschermingsaanvraag voor de hoeve, ingediend door de stad Peer bij gemotiveerd schrijven van 15 maart 2012. De hoeve werd als niet beschermingswaardig beoordeeld. De beschermingswaardigheid van de zomereik werd op basis van de vastgestelde erfgoedwaarden gunstig geëvalueerd op de interne werkgroep houtig erfgoed van 6 maart 2018.

1.1. Situering

De zomereik staat in de berm langs de straat (Laarderweg 17) in het zuiden van Grote Brogel, een deelgemeente ten noordoosten van Peer.

1.2. Historisch overzicht

De zomereik (*Quercus robur*) staat aan de oostkant van de Laarderweg, aan de zuidwestzijde van een verdwenen hoeve.

De oudste bekende kaart die deze hoeve weergeeft is een schets van een deel van Grote Brogel, daterend van circa 1700. Hierop staat de hoeve figuratief getekend ten oosten van de "Straete van Laer naar Grooten Brogel" als een enkel volume, met als eigenaar Dirick den Radtmaeker. Deze situatie wordt bevestigd (of gekopieerd) op een tiendenkaart uit de 18de eeuw.

Op de Kabinetskaart van graaf de Ferraris (1770-1778) wordt deze hoeve afgebeeld als een langgestrekt volume loodrecht op de straat, in een omhaagde boomgaard. Rond de meeste akkers worden hagen afgebeeld, zo ook langs de Laarderweg.

De hoeve wordt op het Primitief Kadaster (1840-1843) benoemd als "Sand hof", en ook getekend als een langgestrekt volume loodrecht op de straat. Ten zuidoosten ligt het erf, en ten noordoosten een klein perceel, mogelijk een tuin. Rondom de akkers liggen aparte smalle kadastrale percelen, vermoedelijk houtkanten. Ook ten zuiden van het Zandhof langs de Laarderweg wordt een dergelijke houtkant getekend, tot tegen het erf van de hoeve.

Op de Atlas der Buurtwegen (1843) en de kaart van Vandermaelen (1846-1854) wordt er ten zuiden van het langgestrekte hoofdvolume van de hoeve ook een kleiner bijgebouwtje afgebeeld, waardoor er een min of meer afgebakend erf ontstaat. De zuidwestkant van dit erf wordt gevormd door de zomereik, die zelf op geen enkele kaart getekend wordt maar er in de 19de eeuw zeker al moet gestaan hebben.

Op alle topografische kaarten vanaf 1873 worden beide volumes van de hoeve weergegeven, waarbij het zuidelijke volume vergroot is ten opzichte van de situatie in 1843. Deze hoeve met twee parallelle volumes bestond tot in het begin van de 21ste eeuw. Op de topografische kaarten van 1873 tot 1939 wordt ten zuiden van de hoeve een haag getekend met talud tegen de straat. Dit betreft mogelijk een smalle houtwal. De zomereik stond waarschijnlijk deels op deze wal, wat verklaart waarom de wortelaanzetten van de dunnere stam zich tegenwoordig boven het maaiveld bevinden.

Door zijn ouderdom en typische vorm, namelijk vooral gegroeid en mogelijk ooit gesnoeid in één vlak, kan er vanuit gegaan worden dat de zomereik minstens sinds de 18de eeuw fungeert als schermboom bij het erf van een langgestrekte hoeve, later met stal.

Tot nu hangt er nog een Mariabeeldje aan de hoevekant in een holte in de stam van de boom. De oorsprong hiervan is niet bekend, maar gezien de plaatsing aan de kant van de stam gericht naar het erf, kan er van uitgegaan worden dat dit beeldje geplaatst is uit devotie door de bewoners van de hoeve. Sinds de afbraak van de hoeve is het beeldje gebroken maar nog aanwezig.

In 2008 werd de boom opgenomen in de interne gemeentelijke inventaris van waardevolle bomen van Stad Peer (boomnummer 37; J. Van Meulder, mededeling 2017).

De hoeve met bijgebouw bestond tot in 2015, toen ze na jaren leegstand werd afgebroken. In 2016 werd de hoevelocatie verkaveld in verschillende bouwlotten. De standplaats van de zomereik, een zone van 33 ca, werd hierbij overgedragen aan de stad Peer en bij het openbaar domein gevoegd.

In 2019 werd de kruin van de zomereik uitgelicht met het oog op de werfzone voor de bouw van nieuwe woningen op de locatie van de afgebroken hoeve. Tijdens deze bouwwerf (2019-2020) werd de standplaats van de boom beschermd met een vast hek.

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken

De zomereik (*Quercus robur*) staat in Grote Brogel (Peer) langs de Laarderweg en is aangeplant als schermbeplanting bij een verdwenen hoeve. Een schermbeplanting is een boom die is aangeplant om een gebouw te beschermen tegen extreme weersomstandigheden. Ze werd geplant als regen-, wind- en zonnescherm, meestal aan de zuidwestzijde van het gebouw, zoals hier eveneens het geval is. De boom heeft een kruin waarvan de gesteltakken zich vooral in een verticaal vlak bevinden parallel aan de straat: mogelijk is de boom ooit gesnoeid in deze vorm om een zo breed mogelijk schaduwveld te geven als zonnescherm voor de hoeve.

De zomereik bestaat uit twee stammen met vermoedelijk hetzelfde wortelstelsel. De dikste stam heeft een stamomtrek van 443 cm, de dunnere stam een omtrek van 197 cm (gemeten op 150 cm hoogte). Met een stamomtrek van 443 cm behoort deze zomereik tot de dikste eiken van Limburg. Uit de beschikbare inventarissen blijkt het de vijftiende dikste bekende zomereik van Limburg te zijn.

De dikste stam is deels afgeplat en heeft een sterk ontwikkelde kruin die breed uitwaaiert langsheen de Laarderweg. Deze kruin bestaat uit vier zware gesteltakken die zich vooral in noordelijke en zuidelijke richting ontwikkeld hebben. De dunnere stam is sterk onderstandig en is zijwaarts uitgegroeid in noordelijke richting.

De totale hoogte van de boom is 16 m. De grootste kruindiameter meet ongeveer 28 m.

De juiste ouderdom van de boom is niet gekend, maar op basis van met name de vorm als schermboom en het voorkomen van een hoeve op een kaart uit 1700 op deze locatie, het is aannemelijk dat de boom ouder dan 250 jaar is.

Langs de zijde van de verdwenen hoeve (aan de achterzijde ten opzichte van de straat) is in een holte van de dikste stam een Mariabeeldje (Onze-Lieve-Vrouw met kind) aangebracht.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens meerdere plaatsbezoeken op 1 februari 2018, 17 januari 2019 en 7 juli 2020. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

De algemene conditie en vitaliteit van de zomereik is goed. De dikste stam is hol (Vanbriel, 2018) wat typisch is voor de veteraanfase waarin de boom zich bevindt. De holle stambasis is beperkt van omvang en er is ruim voldoende restwand aanwezig. De dunnere stam staat op wortelaanzetten. Deze wortelaanzetten zijn niet aangetast en zijn volledig intact, ze bieden voldoende stabiliteit aan de boom (Gerrits, 2019).

De uitgegroeide gesteltakken reiken lokaal zeer ver van de stam, vooral in noordelijke en zuidelijke richting. Er is veel waterlot op stam en takken, wat wijst op een goede vitaliteit en de mogelijkheid tot het vormen van een nieuwe binnenkroon (Vanbriel, 2018).

Het Mariabeeldje in een holte in de stam is aanwezig maar gebroken.

De standplaats van de boom is in de periode 2015-2020 sterk gewijzigd door de afbraak van de historische hoeve en de bouw van enkele nieuwe woningen aan de oostkant van de Laarderweg. Hierbij werden onder andere sleuven gegraven langs de straat, in de kroonprojectie (Vanbriel, 2018). De standplaats van de zomereik is een smalle berm en ten tijde van de bescherming deels een bouwterrein.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

Wetenschappelijke waarde

De zomereik is één van de dikste en mogelijk oudste eiken van Limburg.

De zomereik is een veteranenboom met een grote stamomtrek, holtes in de stam of in de takken, dood hout in de kruin en spleten of loslatende delen in de schors. Dit maakt hem tot een uniek habitat voor een aantal zeldzame soorten.

De boom vertoont sterke veteraanmerken waarbij zich in de holle stam opgestapeld houtmoolm bevindt, dat een uniek habitat vormt voor specifieke diersoorten, waaronder kevers.

Door zijn omvang en vermoedelijk hoge leeftijd bezit deze boom een uitgesproken genetische waarde als vertegenwoordiger van de soort.

Historische waarde

De zomereik is op basis van historische kaarten een relict van een site waar minstens vanaf de 17de eeuw een hoeve stond. Door zijn ouderdom en typische vorm kan er vanuit gegaan worden dat de zomereik fungeerde als schermbeplanting aan de zuidwestzijde van het gebouw, om deze hoeve te beschermen tegen extreme weersomstandigheden als regen, wind en zon. Het is ook een devotieboom, waar in een holte in de stam een Mariabeeldje is geplaatst.

Esthetische waarde

De zomereik heeft door zijn uitzonderlijke omvang, leeftijd en plantlocatie een bijzondere esthetische waarde. Zijn huidige groeivorm is representatief voor een veteranenboom. Deze zomereik dankt zijn aantrekkingskracht onder andere aan zijn ouderdom, die hem een indrukwekkend en knoestig uitzicht verschaft, eigenschappen die nog zullen toenemen naarmate zijn leeftijd vordert. Dergelijke oude bomen zijn esthetisch waardevol en zeldzaam in Vlaanderen.

Ruimtelijk-structurerende waarde

De zomereik is beeldbepalend langs de Laarderweg in Grote Brogel. Door zijn omvang en specifieke plantlocatie vormt hij een baken in de omgeving.

2.2. Motivering van het type bescherming

De zomereik wordt beschermd als monument. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van

beide samen, met inbegrip van de cultuurogoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemeen belang wegens de erfgoedwaarde(n).”

Deze zomereik, een natuurlijke soort die door middel van menselijke snoeiingrepen een functie als schermboom kreeg en door plaatsing van het Mariabeeld ook een functie als devotieboom vervult, voldoet aan deze definitie en wordt daarom beschermd als monument.

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

Binnen de afbakening van de monument bescherming wordt die zone opgenomen die noodzakelijk wordt geacht om het optimaal behoud van de boom te verzekeren. Dit is zowel de kruin, de stam als een zone errond waarin de belangrijkste wortels zich bevinden.

Algemeen wordt aangenomen dat de belangrijkste wortels van een boom zich zeker uitstrekken tot in de druipzone van de takken, dus iets verder dan de natuurlijke kroonprojectie. De wortels situeren zich echter vooral daar waar lucht en vocht aanwezig is en de wortelgroei kan dus, afhankelijk van de ondergrond, een onvoorspelbare vorm aannemen.

Voor veteranenbomen wordt aangenomen dat de zone nodig voor optimale bescherming van de wortelzone bestaat uit een cirkel met een straal die 15 maal de stamdiameter gemeten op 1,50 m is, ofwel de kroonprojectie met 5 m rondom, afhankelijk van wat het grootst is (Read, 2000; Lonsdale, 2013).

De stamdiameter is hier 1,41 m. Gebruik makend van de formule van Read en Lonsdale is er een bescherming nodig bestaande uit een cirkelvormige zone rond de boom met een straal van circa 21 m. De wortels situeren zich vooral daar waar vocht en lucht aanwezig zijn en de wortelgroei kan dus, afhankelijk van de ondergrond, een onvoorspelbare vorm aannemen. De weg en de werfzone rond de zomereik hebben de groei van het wortelpakket waarschijnlijk belemmerd. Daarom kan een cirkel met straal 20 m hier volstaan: dit omvat hier vermoedelijk de belangrijkste wortelzone.

Er wordt voorgesteld om een cirkel met als middelpunt het centrum van de zomereik met een straal van 20 m te beschermen als monument.

De te beschermen zone betreft de zomereik evenals een cirkelvormige zone met straal 20 m rond de boom, Laarderweg 17, Peer (Grote Brogel), kadastraal bekend als Peer, 3de afdeling, sectie D, perceelnummers 645G, 645D (deel), 645E (deel), 645F (deel), 462P (deel), 462/2 (deel), 467/2 (deel), 74G (deel), 75T (deel), 74H (deel) en deel uitmakend van het openbaar domein.

De bebouwing die geheel of gedeeltelijk binnen deze afbakening valt, wordt niet gevat door de bescherming als monument. Uitsluitend de ondergrond van de gebouwen behoort potentieel tot de standplaats van de boom, en wordt wel mee opgenomen in de bescherming.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed:

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat.

De zomereik staat niet in de nabijheid van beschermd erfgoed. In de wetenschappelijke inventaris Houtige Beplantingen met Erfgoedwaarde is de boom als erfgoedobject opgenomen (ID: [133247](#)).

2.4.2. Ruimtelijke Ordening:

Op het gewestplan Neerpelt-Bree (KB 22 maart 1978) staat de zomereik in woongebied.

2.4.3. Natuur en Bos:

De zomereik staat niet in een Speciale Europese Beschermingszone, noch in VEN- of IVON-gebied, noch in een natuur- of bosreservaat.

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het ministerieel besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wenselijk uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden ervan aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen. Vertaald naar het houtig erfgoed gaat het om deze:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade. Dit heeft zowel betrekking op de als monument beschermde boom (stam, kruin en wortels) als op de standplaats waarin hij groeit;
- de fysische toestand van de boom en zijn standplaats regelmatig te controleren en te evalueren en tijdig de meest geschikte maatregelen uit te voeren wanneer een probleem zich voordoet (monitoring);
- regulier onderhoud van de als monument beschermde boom en zijn standplaats oordeelkundig uit te oefenen (regulier beheer);
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een omgevingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is, vraagt de vergunningverlenende overheid advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroenderfgoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

4.1. Literatuur

GERRITS M., 2019: *Nader technisch onderzoek Grote Brogel zomereik*, Pius Floris boomverzorging in opdracht van agentschap Onroerend Erfgoed, 2.

LONSDALE D., 2013: *Ancient and other veteran trees: further guidance on management*, The Tree Council, London, 212.

READ H., 2000: *Veteran Trees: A guide to good management*, 92.

VANBRIEL, M., 2018: *Boom Effecten Analyse Laarderweg 17*, DeBeer & DeVos in opdracht van de Stad Peer, 14.

4.2. Cartografische bronnen

Schets van een deel van Grote Brogel, circa 1700. Algemeen Rijksarchief - Verzameling Kaarten en plattegronden in handschrift. Reeks I. AGR, Cartes et plans N° 1208, Croquis du plan d'une partie du village de Grooten Breugel; fait vers la fin du XVIIe siècle, ou au commencement du XVIIIe.

Tiende kaerte van Grooten-Brogel, 18de eeuw. Algemeen Rijksarchief - Verzameling Kaarten en plattegronden in handschrift. Reeks I. AGR, Cartes et plans N° 2088, Carte

Beschermingsdossier: Zomereik, monument

collée sur toile, intitulée : Tiende kaerte van Grooten-Brogel (Carte de la dîme de Grand-Brogel), sans autre indication.

Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden voor Zijn Koninklijke Hoogheid de Hertog Karel Alexander van Lotharingen, Jozef Jean François de Ferraris, Koninklijke Bibliotheek van België, uitgegeven in 1770-1778, schaal 1:11.520 herleid naar 1:25.000.

Primitief Kadaster, Gemeente Grote Brogel, circa 1840, schaal 1 :2.500.

Atlas der Buurtwegen, Gemeente Grote Brogel, circa 1843, schaal 1:5.000.

Gereduceerd Kadaster, Gemeente Grote Brogel, circa 1853, schaal 1:20.000.

Topografische kaart van België, Philippe Vandermaelen, uitgegeven in 1846-1854, schaal 1:20.000.

Topografische kaarten van België, Eerste editie, Krijgsdepot, uitgegeven in 1865-1880, schaal 1:20.000.

Topografische kaarten van België, Derde editie, Militair Cartografisch Instituut, uitgegeven in 1889-1900, schaal 1:20.000.

Kaart van België, Militair Cartografisch Instituut, uitgegeven in 1949-1970, schaal 1:20.000.

Kaart van België, Militair Geografisch Instituut, uitgegeven in 1949-1970, schaal 1:25.000.

Topografische basiskaart numerieke reeks, Nationaal Geografisch Instituut, uitgegeven in 2009, schaal 1:10.000.

4.3. Internetbronnen

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2014: Schermboom met boomkapel bij hoeve [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/133247> (geraadpleegd op 10 juni 2020)

4.4. Mededelingen

VAN MEULDER J., 2017: schriftelijke mededeling in verband met inventaris van waardevolle bomen in Peer (e-mail op 27 april 2017).

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. De fotobijlage bij het inhoudelijk beschermingsdossier bevat bijkomend fotomateriaal dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.

5.3. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk beschermingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, postkaarten, archieffoto's, bouwplannen, kadastermutaties, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.